

DON KAZAKLARININ MANYAS GÖLÜ KIYISINA GÖÇÜNÜN POLİTİK EKOLOJİSİ

Yılmaz ARI¹

ÖZET

Bu çalışma Don Kazaklarının Manyas Gölü kıyısına yerleşmeleri ve burada uzun süre yaşadktan sonra toplu olarak Türkiye’den ayrılmalarını çeşitli yönleriyle incelemeyi amaçlamaktadır. Sözü edilen grup dini ve siyasi reform hareketleri sonunda Rus otoriteleri ile anlaşamayarak önce Kuban bölgesine, oradan da kademeli olarak Anadolu’ya göç ederek bazı göl kıyılarına yerleştirilmişlerdir. Manyas Gölü de bu göllerden biridir. Kazaklar göl kıyısındaki Kocagöl’de 200 yıldan fazla yaşamış ve ticari balıkçılığı Manyas Gölü’ne getirmişlerdir. Göç etmeden önce sınır boylarında yaşayan, savaşlara ve baskınlara karışan, oldukça tutucu ve geleneksel bir Ortodoks toplumu olan Kazaklar vergiden ve askerlikten muaf olarak Anadolu’da uzun yıllar yaşamışlardır. Bu sırada Rusya’da baskı gördükleri için devam ettiremedikleri dini inançlarını ve geleneksel yaşam tarzlarını başarıyla korumuşlardır. Ancak bazı kültürel, sosyolojik ve politik nedenlerle 1962 yılında toplu olarak Türkiye’den ayrılmışlardır. Bu çalışma Don Kazaklarının göçlerini, yerel topluluklarla ilişkilerini, yerel ekoloji üzerindeki etkilerini ve Türkiye’den göç etmelerinin sebeplerini ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Politik Ekoloji, Don Kazakları, Kocagöl Köyü, Manyas Gölü, Bandırma.*

THE POLITICAL ECOLOGY OF THE IMMIGRATION OF DON COSSACKS TO THE SHORE OF LAKE MANYAS

ABSTRACT

This study aims to examine the various aspects of the settling of Don Cossacks on the shores of Lake Manyas. The Cossacks could not come to an agreement with the Russian authorities at the end of the religious and political reform movements and migrated gradually to the south, to the Kuban region first and from there to Anatolia. Kocagöl village, in the southwestern shores of Lake Manyas, is a village where Cossacks were settled. Fishing is the main livelihood of the Cossacks. Cossacks, a very conservative and traditional Orthodox society, constantly living along the borders, involved in wars and raids, lived in Anatolia for many years, exempt from taxation and military service. Meanwhile, they successfully preserved their religious beliefs and traditional lifestyles. However, they left Turkey collectively in 1962 for some cultural, sociological and political reasons. This study deals with the

¹ Prof. Dr., Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fak. Coğrafya Bölümü. yari@bandirma.edu.tr.

migration of Don Cossacks, their relations with local resources and communities, their effects on local ecology and the reasons for their migration from Turkey.

Keywords: *Political Ecology, Don Cossacks, Kocagöl Village, Lake Manyas, Bandırma.*

1. GİRİŞ

Manyas Gölü kuş göçlerinin gölü olduğu gibi insan göçlerinin de gölüdür (Arı, 2021). Bilinen tarihe göre göl kıyısındaki ilk yerleşme Daskyleion Antik Kenti'dir ve Lidya'dan, saray entrikalarından kaçan birinin buraya yerleşmesi ile kurulmuştur (Karaöz, Kasar ve İren, 2021). Daskyleion'da yapılan kazılar buradaki yerleşmenin M.Ö. 2700 yılından M.S. 600 yılına kadar aralıksız devam ettiğini göstermektedir. O tarihten sonra ise gölün çekik zamanındaki kıyılarında kurulan ilk yerleşme 18. yy'da buraya gelen Don Kazaklarının kurduğu Kocagöl Köyü'dür. Daha önce kurulan yerleşmeler göl kıyısından uzak noktalarda kurulurken Kazaklar önce Kocagöl'ü sonra da Bereketli Köyü'nü göl kıyısında kurmuştur. 1850'lerden sonra Kafkaslardan başlayan göçle çeşitli Çerkez grupları Kazak köyleri çevresindeki diğer köylere yerleştirilmişlerdir (Arı, 2003b).

Daha sonraki dönemlerde 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı (93 Harbi) sonunda Romanya ve Bulgaristan topraklarından gelen muhacirler şimdiki adı Kuş Cenneti Köyü olan Sığırcı Atik Köyü'nü kurmuşlardır. 93 Muhacirleri olarak bilinen bu grubun ataları da Osmanlı'nın Balkanları iskân etme politikası kapsamında Anadolu'dan götürülerek oralara yerleştirilmişlerdi (Turan, 1998). 93 Muhacirlerinden sonra 1902 yılında Kafkaslardan gelen başka bir Çerkez grubu olan Kabartaylar gölün kuzeyindeki Yeni Sığırcı köyünü kurmuşlardır. 1924 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi anlaşması ile Yunanistan, Kavala'dan gelen Pomaklar Bereketli Köyü'ne yerleşmişlerdir. Onların akrabası olan başka bir grup da Gölyaka (Simavlı) köyüne yerleşmiştir ve halen orada yaşamaktadırlar (Arı, 2001).

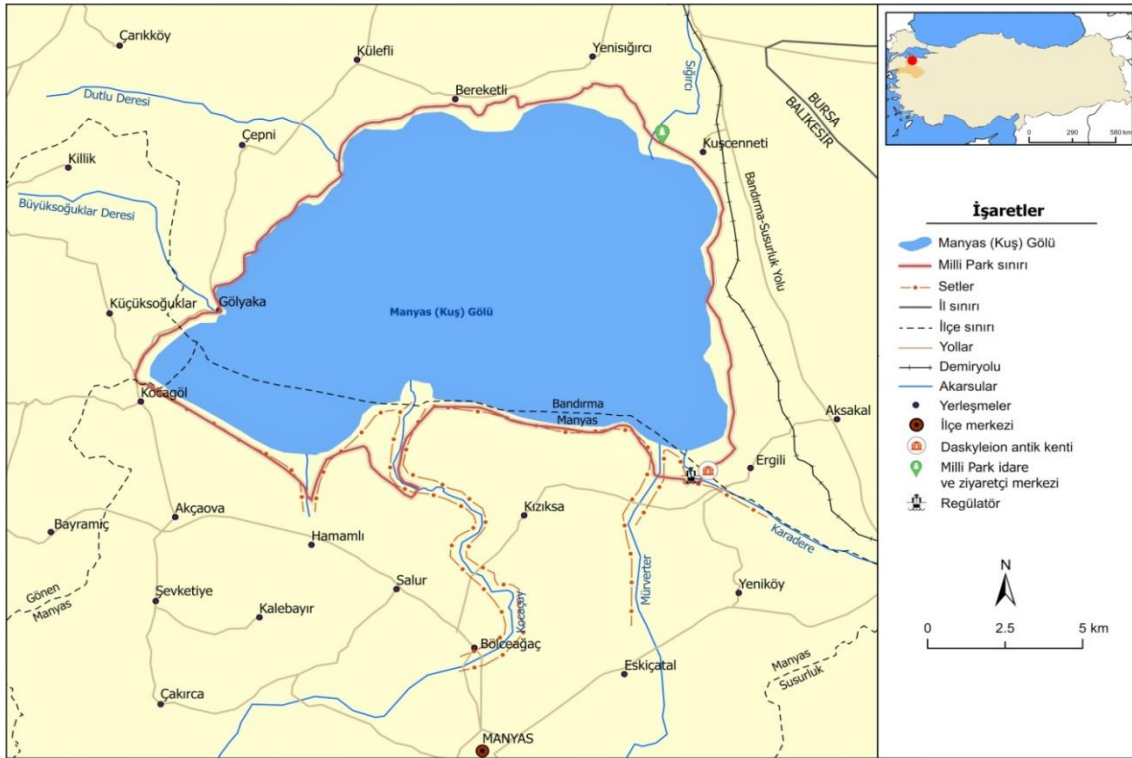
Bütün bu göçler Anadolu dışında yaşayan Müslüman topluluklardan bazılarını Osmanlı İmparatorluğunun alansal olarak küçülmesi sonucu eski topraklarından buralara getirmiştir (Şimşir, 2018). Manyas Gölü kıyısında yerleşen bu göçmenler içerisinde Müslüman olmayan sadece bir grup vardı ve bu grup 200 yıl göl kıyısında yaşadıkdan sonra 1962 yılında Türkiye'den ayrılmıştır. Bu grup Hıristiyan Ortodoks Don Kazaklarıdır.

Bu çalışma Don Kazaklarının göçünü politik ekolojik perspektifle ele almaktadır. Coğrafi çalışmalarda insan-çevre ilişkileri geleneksel olarak çalışılmaktadır (Pattison, 2003). Bu kapsamda çalışma şu sorulara cevap aramaktadır: Don Kazakları kimlerdir ve Anadolu'ya neden geldiler? Yerleştikleri yerlerdeki doğal kaynakları nasıl kullanmışlardır? Manyas Gölü'nde ve Bandırma'da hangi özellikleri ile bilinmektedirler? Kazaklar neden ve nereye gittiler? Anadolu'da yaşamak onlara

ne kazandırdı ya da ne kaybetti? Geride hangi somut ya da somut olmayan kültürel mirası bıraktılar? Bu mirasın durumu nedir ve bununla ilgili neler yapılmalıdır?

Çalışmada önce Don Kazaklarının kimler olduğu ve göçe sebep olan tarihi olaylara değinilmiştir. Çalışma kapsamında Kazakların Anadolu'da kaldıkları süre içerisinde doğal kaynakları nasıl kullandıklarını tespit etmek için onların yaşadığı Kocagöl ve Bereketli köylerinde arazi çalışmaları yapılmıştır (Şekil 1). Uzun dönemli olarak planlanan bu arazi çalışmaları coğrafi metodolojiye uygun olarak (Arı, 2014; Arı ve Kaya, 2014) göl çevresindeki çeşitli lokasyonlarda yapılmıştır. Bu arazi çalışmaları ile Kazaklardan kalan maddi ve maddi olmayan kültürel öğeler tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Kazakların göç ettikten sonra nereye gittikleri ve gittikleri bu yerlerdeki bugünkü yaşamları, ilgili literatür incelenerek ve yöredeki komşuları ile halen devam eden ilişkileri incelenerek ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Şekil 1. Manyas Gölü ve Kocagöl Köyü Lokasyon Haritası.

2. DON KAZAKLARININ ANAVATANI: 16 VE 17. YÜZYILDA RUSYA

Rusya'da, Karadeniz'in kuzeyinde Kafkaslar'dan kaynağını alan ve Azak Denizi'ne doğudan dökülen Kuban Irmağı ile yine Azak Denizi'ne kuzeydoğudan dökülen Don Irmağı boylarında yaşayan Hıristiyan Ortodoks Kazaklardan oluşan bir grup, Rusya'dan kaçarak Osmanlı'ya sığınmıştır. Bütün göçlerde olduğu gibi bu göç de kaynak alanında yaşanan bazı problemlerle ilgilidir. Rus Çarı

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1021949

BANÜSAD, 2021; 4(BCS 21 Özel Sayısı), 111-132

Aleksis Mihayloviç, Moskova merkezli, güçlü otoriteye sahip, dini ve siyasi anlamda ülkede tam bir birlik sağlayacak bir Çarlık kurmak istiyordu. Bu nedenle 1654 yılında iki boyutlu bir reform hareketi başlattı. Bunlardan birincisi kısmen özerk ve otonom olan toplulukların yetkilerini ellerinden alıp, tüm Rus topraklarında güçlü bir merkezi yönetim kurmayı amaçlıyordu. O zamanlar Rus topraklarında siyasi birliği olmayan, farklı etnik ve kültürel gruplara ait topluluklar yaşıyordu. Çar, bu dağınık toplulukları bir araya getirip, ortak hedefler doğrultusunda hareket ettirecek ideolojik bir birlik sağlamak istiyordu (Kanat, 2017; 2018).

Reform hareketinin ikinci boyutu ise dini düzenlemeler ile ilgiliydi. Aynı dönemde Patrik Nikon, dini metinleri ve uygulamaları daha otantik olduğunu düşündüğü Yunan Ortodoks uygulamalarına göre değiştirmiştir ve Çar Aleksis de bu değişiklikleri desteklemiştir. Bunlar Hz. İsa'nın adının farklı şekilde söylenmesi, haç işareti yaparken kullanılan parmak sayısını değiştirme gibi uygulamalardı. 1658'de Nikon patrik unvanını kaybetmesiyle yerine gelen yeni patrik ve dini otoriteler onun reformlarını devam ettirdiler. 1666'dan sonra dini otoriteler reformları kabul etmeyen topluluklara papaz atanmayacağını ilan ettiler ve reform öncesi inanişe sahip olanları ve bu inançlarını değiştirmek istemeyenleri Eski İnançlılar ya da Eski İnanalar olarak isimlendirdiler. Mevcut papazları öldüğünde yerlerine geçecek papaz olmadığı için bunlara papazsız Eski İnançlılar adı verildi. Bazı Eski İnançlılar çarların Hz. İsa karşıtı birer Deccal olduğunu, dolayısı ile otoritelerine de uyulmaması gerektiğini iddia etmeye başladılar (Antley, 2016).

Reformların dini alanda da önemli değişiklikler getirmesi, inançlarına ve geleneklerine çok bağlı olan Kazaklar arasında çok büyük huzursuzluklara neden olmuştur. Kendi halinde kapalı topluluklar olarak Don Irmağı boylarında yaşayan Kazaklar da merkezi otoritenin gittikçe müdahaleci olan bu tarzı karşısında rahatsızlıklarını açıkça gösteriyorlardı. Don Kazaklarının temel özellikleri; sınır boylarında yaşam, savaşlara ve baskınlara sürekli katılım, erkek egemen bir topluluk olma, farklı etnik gruplarla bir arada yaşama ve geleneksel Rus Ortodoks dinine sıkı sıkıya bağlı olarak yaşama arzusuydu (Vlaskina, 2016). Dozu gittikçe artan bu reformları benimsetmek için kullanılan zulüm ve işkenceyi de içeren baskıcı ve şiddet politikası Kazak topluluklarında farklı tepkilere neden olmuştur. 1660'ların sonunda, zulümden kaçma çabasıyla, Eski İnançlılar Rusya'nın merkez bölgelerini terk ederek kuzeyde Pomor'e, güneyde Don'a, doğuda Urallar ve Sibirya ve batıda Rusya sınırlarının dışına göç etmeye başladılar (UCLA, 2020). O tarihler Karadeniz'in kuzeyinde Osmanlı-Rus çekişmesinin sürekli ve şiddetli olduğu yıllardır. Rusya'nın merkezi kısımlarında yönetimle sorun yaşayan çiftçilerin ve Eski İnançlılardan güneye kaçanların bu bölgeye geldiği bilinmektedir (Kanat, 2017).

Gittikçe artan dozda sorunlar yaşayan Kazaklar üzerindeki baskının, korku ve şiddete dönüşmesi ise Deli Petro'nun, kimliğini gizleyerek İngiltere, Hollanda ve Almanya'da değişik

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1021949

BANÜSAD, 2021; 4(BCS 21 Özel Sayısı), 111-132

konularda eğitim alıp, Avrupa kültürünü tanıdıktan sonra ülkeye döndüğü 1698'den sonra başladı. Petro Avrupa'daki kültürel düzeyden etkilenmişti ve Rus devlet işleyişi ve günlük yaşamını değiştirmek, Rus Devleti'ni Batılılaştırmak istiyordu. Petro'nun bu istekleri reform hareketlerini bambaşka bir boyuta taşımıştır. O'nun yeni anlayışına göre kadınların Batı'da olduğu gibi parti ve dans gibi sosyal etkinliklere katılmaları zorunluydu. Tüm erkekler sakallarını tıraş etmeliydi. Şehirlerde sakallarını kesmeyenler yılda 100 Ruble vergi ödeyecekti. Kasabalardaki pazarlarda mahsullerini satmak için giden köylüler de günlük vergi ödeyecekti. Köylerde oturanlar hariç herkes, şehirlerin girişine birer modeli asılan İngiliz türü kıyafetler giyecekti. Bu kurallara uymayanlar kırbaç cezası ya da Sibiry'a'daki ağır işlerde çalışma cezası alacaktı. Reformların bir devamı olarak Miladi takvim kabul edildi ve yılbaşı eylül yerine ocak ayında başladı. Herkes resmi Rus kilisesine gidecekti ve gitmeyenler ihbar edilerek cezalandırılacaktı. Eski İnançlılar çifte vergi ödemeye zorlandı ve kamu görevlerinde bulunma ve şehirlerde yaşama hakları ellerinden alındı. Batı yönelimli merkezi hükümetin artan gücü Eski İnançlıları öfkelenirdi. Binlerce Eski İnanan öldürüldü, evleri ve kiliseleri yakıldı (Hardwick, 1991). Artık Eski İnançlılar olarak adlandırılan birçok muhalif, askerlere teslim olmaksızın intihar etmeyi seçti. Deccal olarak gördükleri Deli Petro'dan kaçarak kuzey Rusya'ya, Sibiry'a'ya, Urallar'a, yani nispeten özgür bir şekilde hayatlarını yaşayabilecekleri bölgelere ve ülkelere kaçmaya başladılar (Cherniavsky, 1966).

3. KAZAKLARIN ANADOLUYA GÖÇÜ

Kazaklar en başından beri Patrik Nikon (1654) ve I. Petro'nun (1672-1725) dini ve siyasi reformlarını benimsememişlerdi ancak 1700'lerden hemen sonra Petro bu işi kökten çözmeye karar vermişti. Prens Yury Dolgorukov'un Don Bölgesi'nde yaşayanları cezalandırmak için sefere çıkması üzerine liderleri (ataman) Bulavin komutasında ayaklanan Kazaklar, Rus askerlerini pusuya düşürerek öldürdüler (Kanat, 2017). Bunun üzerine şiddetlenen çatışmalarda Bulavin'in de 1708 yılında öldürülmesiyle Kazaklar yeni ataman İgnatiev/Ignatius Nekrasov liderliğinde önce savaşa devam etmiş ancak savaşı kaybedince 1708'de Don Bölgesi'ni terk ederek Osmanlı egemenliği altında olan Kırım Hanı'ndan koruma istemişlerdir. Kırım Hanlığı ile yapılan anlaşmaya göre elde ettikleri korunmaya karşılık Ruslara karşı savaşacak, vergilerden muaf olacak ve dini geleneklerini herhangi bir kısıtlama olmaksızın yaşayabileceklerdi. Biraz daha güneye çekilmiş olan Nekrasov, Ruslara karşı savaşına 1739 yılına kadar devam etmiş ve bu sürede gösterdiği başarılarla bir efsane haline gelmiştir. O nedenle bu gruba o tarihten sonra Nekrasov Kazakları ya da İgnat Kazakları denmeye başlanmıştır (Muşmal ve Benli, 2019).

Bu şartlarla Kırım'ın doğu bölgesinin karşı kıyısındaki Kuban bölgesine yerleştiler. Bunlara ilk geldikleri yer olan Don Nehri, sonradan yerleştikleri Kuban bölgesi ya da liderleri İgnatiev

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1021949

BANÜSAD, 2021; 4(BCS 21 Özel Sayısı), 111-132

Nekrasov'dan esinlenilerek, farklı kaynaklarda Don, Kuban, İğnat/Ağnad ya da Nekrasov Kazakları denilmektedir. Osmanlı kayıtlarında daha çok Ağnad Kazakları olarak geçmektedir (Çetin, 2017). Bu Kazakların bir kısmının doğrudan Anadolu'ya göç ederken bir kısmının da önce Tuna deltasına sonra da Anadolu'ya göç ettiği bazı kaynaklarca belirtilmektedir (UCLA, 2020). Bir süre Karadeniz'in kuzeyinde yaşayan Kazaklar 1730'da Babiâli'den, Kırım'daki vergiden muaf statülerinin korunması kaydı ile Tuna Deltası'na yerleşmek için izin istediler. Osmanlı Devleti de kendilerine yararlılık göstermiş olan Kazakların bu talebini uygun bulmuş ve Nekrasov'a tabi Kazaklar aileleriyle birlikte, 1737 yılı içerisinde Osmanlı toprakları olan Romanya'da Tuna Deltası'ndaki Kili, Tulca ve İsmail kentlerine yerleşmişlerdir (Kanat, 2017; Koç, 2014).

Bu grubun Anadolu'ya geliş tarihi ile ilgili çelişkili açıklamalar vardır. Fındıkoğlu, Kocagöl'den ayrılanlarla seri mülakatlar yapan bir gazete yazısına istinaden Kuban Kazakları olarak isimlendirilen bu gruptan yaklaşık 10.000 kişinin, Sultan IV. Mehmet zamanında Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın sadrazamlığı zamanında, 1661-1676 yılları arasında Manyas ve Beyşehir gölleri kıyısında kurdukları köylere yerleştirildikleri iddia etmiştir (Fındıkoğlu, 1962; 1966; Hinçer, 1962). Ancak Osmanlı topraklarına yerleştirilen Kazakları bir doktora tezi kapsamında inceleyen Kanat (2017) bu bilgiyi teyit edecek arşiv kayıtlarına ulaşamadığını ifade etmiştir.

Her ne kadar Fındıkoğlu Kazakların Sultan IV. Murat zamanında 1660'lı yıllarda geldiğini iddia etse de bu tarih Kazaklar ile Ruslar arasında dini ve sosyal reformlar nedeniyle problemlerin ortaya çıktığı tarihtir ve Kazaklar bu ilk problemlerin yaşandığı dönemden daha sonraki bir dönemde Anadolu'ya gelmiş olmalıdırlar. Ancak o tarih Eski İnançlıların Don bölgesinden ayrılarak, uzak bölgelere göç etmeye başladığı ilk zamanlara denk gelmektedir (UCLA, 2020). Dolayısı ile Bandırma Gürses Gazetesi'ne mülakat veren Kazakların sözlü tarihinde ilk göç hareketlerini 1660'lara indirmeleri gerçekte uyumludur ve kendilerinin Don bölgesinden ayrılmaya başlamasının ilk tarihini işaret etmektedir. Ancak Anadolu'ya gelenlerin göç tarihi 1708'de başlıyor gibi görünmektedir. Nitekim Toğrol (1987) Kazakların Anadolu'ya geliş tarihini padişah III. Ahmet zamanında, 1710-1712 olarak belirtmektedir. Nekrasov'un göçe karar vermesiyle (1708-1709) bir kısım Kazakların doğrudan Anadolu'ya geldiği tezi ile Toğrol'un tespiti yaklaşık olarak örtüşmektedir. Ancak kronoloji incelendiğinde bunun da mümkün olmadığı anlaşılmaktadır; çünkü Kazaklar o tarihlerde Kırım Hanlığı'nın himayesinde Kuban Bölgesi'ne yerleşmişlerdi ve Rusya ile mücadele etmeye devam ediyorlardı. Ancak bunların bir kısmının münferit olarak o tarihten başlayarak Anadolu'ya göç etme ihtimalini, en azından tarihi arşiv kayıtları yeterince inceleninceye kadar göz ardı etmemek gerekmektedir.

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1021949

BANÜSAD, 2021; 4(BCS 21 Özel Sayısı), 111-132

Bazı yabancı kaynakların daha ayrıntılı incelemeleri sonucu ulaştıkları tarihlendirme ise daha gerçekçi görünmektedir (UCLA, 2020). Bu kaynaklardan Ziegler (1996) (aktaran Zemtsovsky ve Levin, 1996) Kazakların önce Kuban Bölgesine (1708-1940), sonra Romanya’da Dobruca’ya (1740-1780) yerleştirildiğini ifade etmiştir. Bu bölgeye aynı zamanda Zaporog Kazakları da yerleştirilmişti ve iki grup arasında zaman zaman anlaşmazlıklar oluyordu. Rusya ile de ilişkileri olan Zaporog Kazakları sonunda Rusya’ya dönmüşlerdir. Nekrasov Kazakları’nın da Rusya tarafına geçip, Osmanlı’ya zorluk çıkarma ihtimalini ortadan kaldırmak için bunların Anadolu’ya yerleştirilmelerine karar verilmiştir (Muşmal ve Benli, 2019). Böylece 1780 yılı civarlarında Osmanlı Devleti kararı ile bu Kazaklar önce Enez’e, kısa bir süre sonra da bir kısmı Manyas Gölü kıyısındaki Kocagöl’e, bir kısmı da Beyşehir Gölü kıyısına (1780-1962) yerleştirilmiştir. Kuban’dan gelip Manyas, Kocagöl’e yerleşenlere Kubanski, Tuna’dan gelen ve Beyşehir’e yerleşenlere de Dunaki adı verilmiştir (UCLA, 2020; Evdokimova, 1999). Böylece, eğer öncesinde düzensiz gelenler olmadıysa, 1780 yılında Anadolu’ya gelen Kazak grupları, 1962 yılında Türkiye’den ayrılıncaya kadar geçen 182 yıl boyunca Türkiye’de yaşamışlardır (Şekil 2). Eğer 1780’den önce gelenler varsa bu süre doğal olarak daha uzundur.

Kaynakların incelenmesinden Kazak göçünün tek seferde gerçekleşmediği, göç kuramlarına uygun şekilde zincirleme olduğu, akrabaların, önden gidenleri takip ederek kademeli olarak göç ettiği, geldikleri yerde de ayrılıncaya kadar stabil kalmadıkları anlaşılmaktadır. Mesela 1899 yılında bile Kazak topluluklarından 61 hanenin Romanya’dan gelerek Manyas Gölü civarına yerleştirildiği ve kulübe yapmak için kendilerinden bir defaya mahsus olmak üzere vergi alınmadığı arşiv kayıtlarında vardır. Bunlardan bazılarının da düzensiz olarak Beyşehir Gölü civarına göç ettikleri bilinmektedir (Koç, 2014).

Şekil 2. Kazak Kadınlar Bir Tören İçin Giydikleri Etnik Kıyafetleriyle.

Kocagöl Köyü'ne Kazakların ilk yerleşmelerinden sonraki dönemlerde bir yandan göç kaynağından ve Slav topluluklarının göç ettiği başka yerlerden (Malakanların yerleştiği Kars gibi) yeni göçmenler gelirken, bir yandan da Kocagöl'den başka yerlere göçler olmuştur. Bu göçlerin nedenleri yerelde yaşanan bazı ekonomik ve sosyal sorunlardır. Mesela Manyas, Kocagöl'de yerleşik olan Kazaklar diğer göçmen grupların kendilerine karşı olan bazı olumsuz tutumları ve mera üzerine çıkan sürtüşme ve çatışmalar nedeniyle Meclis-i Vala'ya 25 Aralık 1866 tarihinde bir dilekçe göndermişlerdir. Dilekçede, son zamanlarda bölgeye yerleştirilen Çerkezler tarafından rahatsız edildiklerini, uzun zamandır mera olarak kullandıkları bir arazinin de bir çiftliğe ait olduğu gerekçesi ile ellerinden alındığı belirtilerek, Konya ilindeki Beyşehir Gölü içindeki adalardan birine göç etmelerine izin verilmesi istenmiştir. Göç etme isteği o kadar güçlü olmalıdır ki yazılan dilekçede Kocagöl'de muaf oldukları vergileri, Beyşehir Gölü'ne yerleştirilmeleri durumunda ödeyeceklerini taahhüt etmişlerdir (Korucu Üçüncü ve Muşmal, 2014).

Sonunda 1866-1867 kışında 30-40 hane Beyşehir Gölü'nün kuzey kesimindeki Mada Adası'nda tatlı su kaynağının bulunduğu Kumluca mevkiine yerleştirilmişlerdir (Yılmaz, 2006; 2016). Kış fırtınalarının sebep olduğu sert iklim koşulları gibi doğal nedenler ve savunmasız olmalarından kaynaklı eşkıyalık gibi bazı sosyal olaylar nedeniyle Kazaklar Mada Adası'ndan ayrılarak daha güvenli bir yer olan Akşehir Gölü'nün doğu yakasındaki Avcalı mevkiinde "Cedidiye" isminde bir köy kurmuşlardır (Somuncuoğlu, 2004). Ayrıca yine Osmanlı Dönemi'nde çoğu Manyas, Hamidiye (Bereketli) ve Mainos (Kocagöl) köylerinde yaşayan ve 1911 yılında oluşturulan listelerde adı bulunan 633 kişi ile o tarih itibari ile askerliklerini yapmakta olan 87 kişinin gönüllü olarak Rusya'ya göç etme isteği vergi borçlarını ödemek koşulu ile uygun bulunmuştur (Şimşir, 2018). Ancak bu göçün

gerçekleştiğini gösteren tarihi kayıtlara şimdiye kadar rastlanmamıştır. Eğer bu göç gerçekteşmiş olsaydı sonraki yıllarda Kocagöl'deki Kazakların sayısının daha az olması beklenirdi.

Bazı kaynaklar Beyşehir Gölü Kazak yerleşmelerini, daha önce Romanya ve Bulgaristan'dan düzensiz olarak gelen Kazakların kurduğunu, Manyas'tan gelen kazakların da daha önceden gelip yerleşenlerin yanına göç ettiğini belirtmiştir (Korucu Üçüncü ve Muşmal, 2014). Böylece çok sayıda Kazak göçmenin devlet kurumlarından habersiz, düzensiz göçmenler olarak Anadolu'ya geldiği anlaşılmaktadır. Bu da Anadolu'ya olan Kazak göçleri konusunda sözlü ve yazılı tarihteki çelişkileri açıklamaktadır.

4. DON KAZAKLARININ ANADOLUDAKİ YAŞAMI

Kazaklar Manyas Gölü'ne yerleştiklerinde göl kıyısında tek tük çiftlik evlerinden başka herhangi bir yerleşme yoktu. Dolayısı ile gölün geniş ve verimli toprakların olduğu güneybatı kıyısındaki Kocagöl Köyü'ne yerleştirildiler (Şekil 3). O zamanlar yakınlarda başka yerleşme olmadığı için Kazaklar gölü balıkçılık, kıyıdaki arazileri de tarım amaçlı kullanmaya başladılar. Çevredeki geniş meralara bağlı olarak hayvancılık da yapıyorlardı.

Şekil 3. Kocagöl Köyü

Ancak Kazakların asıl geçim tarzı balıkçılıktı, çünkü onlar buraya göç etmeden önce Don ve Kuban nehirleri ve bunların kollarında balıkçılık yapmaktaydılar ve balık avlama yöntemleri ve aletleri konusunda uzmanlaşmışlardı. Manyas Gölü onlar için bulunmaz bir yerdi, çünkü bu göl avlamaya alışkın oldukları yayın, turna, sazan, yılan balığı, ringa, kefal gibi balıklarla doluydu. Evliya Çelebi'nin naklettiğine göre 1650'li yıllarda burada balıkçılık yapanların devletten izin alması gerekiyordu. Göl kaynakları devlete aitti ve devlet balıkçılık yapmak isteyenlerden maktu vergi

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1021949

BANÜSAD, 2021; 4(BCS 21 Özel Sayısı), 111-132

(herkesten eşit alınan) alıyordu. Ancak o dönemlerde Manyas Gölü'nde avlanan balıklar ancak yerel olarak tüketiliyordu ve önemli ölçüde bir ticarete konu edilmiyordu. Ancak Kazakların bölgeye gelmesi bu durumu değiştirmiştir, çünkü onlar ırıp denen bir yöntemle aynı anda çok büyük miktarlarda balık avlıyorlardı ve bu tür bir avcılık ancak önemli bir ticaretle desteklenebilirdi. ırıp yöntemi ile göle açılan Kazaklar 6 gün boyunca gölde kalıp, büyük miktarlarda balık avlıyor ve bu balıkları günlük olarak kıyıda bekleyen mültezimlere (gölün balıkçılık haklarını devletten alan kişiler) taşıyıp, geri dönüyorlardı.² Bir av seansı 6 gün sürüyordu ve pazartesi sabahından cumartesi akşamına kadar gölde kalınıyordu. Cumartesi akşamı Kocagöl'e dönen Kazaklar, hazırlıklarını yapıp, pazar günü köydeki kiliselerine gidiyor ve hazırlıklarını yaparak pazartesi sabahı tekrar göle açılıyorlardı.

Kazaklar balık kurutma ve salamura saklama konusunda da uzmanlaşmışlardı. Dolayısı ile ticari olarak satılmayan balıkları saklama yollarını da biliyorlardı. O nedenle bu ölçüde ticari balıkçılık Manyas Gölü'ne onlar tarafından getirilmiştir (Arı, 2003a). Zamanla nüfusları artıp, Manyas Gölü kendilerine yetmemeye başlayınca Türkiye'nin diğer tatlı su göllerine de balıkçılık yapmaya gitmeye başlamışlardır. Uluabat, Kızılırmak Deltası, Akşehir, Bafa Gölü, Çıldır Gölü, Akyatan Lagünü onların kışları avlanmaya gittiği yerlerden bazılarıdır (Eröz, 1962; Ozesmi, 1999; Ülken ve Tanyeli, 2014). Sonbaharda bu amaçla köyden ayrılan balıkçılar, ilkbahar sonuna kadar buralarda avlanır, av yasağı başladığında da köyelerine dönerlerdi. Genellikle erkeklerin katıldığı bu mevsimlik göçe bazen kadınlar da hem onlara günlük işlerinde hem de avlanan balıkların çeşitli şekillerde satışa hazırlanmasında yardımcı olurlardı. Kadınların önemli bir kısmı ise köyde kalırdı. Kazakların toplu olarak Türkiye'den ayrıldığı 1962 yılına kadar Manyas Gölü önemli bir çevre sorunu yaşamamıştır (Arı ve Arslan, 2007). Dolayısı ile balıkçılık onlar için kesintisiz ve garanti bir gelir kaynağı oluşturmuştur. Her ne kadar ırıp yöntemi zaman zaman aşırı avlanmaya sebep olduysa da Kazaklar ayrıldıktan sonra Manyas Gölü balıkçılığının altın çağını 1970'lerde yaşadığı düşünülürse (Arı, 2019), onların balıkçılık yöntemlerinin sürdürülebilir olduğu söylenebilir.

Kazakların Kocagöl'deki yaşamı hakkında ilk elden bilgileri, 1955-56 yıllarında asistanlarıyla yörede arazi çalışmaları yapan sosyolog Hilmi Ziya Ülken kaydetmiştir. Onun tespitlerine göre balıkçılık yanında ziraat de onların temel geçim kaynaklarından birisi idi. Köyde yaşayanların % 70'inin 20 dekardan başlayan büyüklükteki arazileri vardı (Ülken ve Tanyeli, 2014). Bu arazilerde daha çok fasulye, mısır ve ayçiçeği gibi kısa yetiştirme dönemine sahip ürünler yetiştirilirdi. Kazaklar kışın ve ilkbaharda yükselen göl sularının çekilmeye başlaması ile bu ürünleri eker, sonbaharda su yükselmeye başlamadan önce de hasat ederlerdi. Ayrıca buğday, arpa, yulaf ve bakla da yetiştirilirdi. Ürünlerin yerel tüketimden arta kalan kısmı yakınlardaki kasabalarda satılır ve diğer ihtiyaçlar temin

² Manyas Gölü'nde balıkçılık konusu için Arı 2019'a bakınız.

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1021949

BANÜSAD, 2021; 4(BCS 21 Özel Sayısı), 111-132

edilirdi. Köyde her pazar günü kurulan bir pazar da vardı. Bu pazarda alış-veriş para ile ya da takas yolu ile yapılırdı ve takasta en çok kullanılan ürün yörenin meşhur Kazak fasulyesiydi (Ülken ve Tanyeli, 2014). 1955 yılında köyde 170 Kazak hane ve 40 da Türk hane yaşamaktaydı.

Kazaklar Kocagölde uzun bir dönemde geleneklerini ve kültürlerini başarıyla koruyarak yaşamışlardır. Hatta belki de kendi tarihleri boyunca hiçbir savaşa katılmadıkları en uzun süre burada yaşadıkları süredir. Ekonomik olarak balıkçılık ve tarımın sağladığı refah onları dışarı bağımlı olmaktan kurtarmıştır. Ülken ve Tanyeli'ye (2014) göre onların geleneklerini hiç değiştirmeden, çok uzun süre burada yaşamalarının çeşitli sebepleri vardır. Öncelikle Osmanlı İmparatorluğu içerisinde farklı inançlardan olan insanları bir arada yaşatma siyaseti; geçim tarzının geleneksel olması ve alet-edevat ve teknik bakımdan kendi kendine yeterek, dışarıdan destek olmasına gerek olmaması; köyün kışın yolların kapandığı nispeten ücra bir yerde bulunması; o bölgeye yerleştirilen diğer göçmenlerin hepsinin Müslüman olmasından dolayı dini nedenlerle bu gruplarla temasın minimum düzeyde kalması; Türkiye Cumhuriyeti'nin laik yapısı gereği onların dini yaşantısına karışılmaması onların kültürlerini başarılı bir şekilde korumasının belli başlı sebepleridir. Nitekim Türkiye'den ayrıldıktan sonra Kazak kültürü üzerinde yapılan araştırmalar, Anadolu'ya gelmeden önceki kültürlerinin bu topluluk arasında Anadolu'dan göç ettikten sonra da büyük ölçüde yaşamakta olduğunu göstermektedir (Johnson, 1982; Toğrol, 1987; Hardwick, 1991; Zemtsovsky ve Levin, 1996; Vlaskina, 2016; Zaikovsky, 2016; Ruben ve İtil, 2018). Ancak Türkiye'den ayrıldıktan sonra Kazakların hızlı bir şekilde asimile olduğu da yine bazı çalışmalarda belirtilmiştir (Antley, 2016).

5. DON KAZAKLARININ ANADOLUDAN AYRILMASI

O halde Türkiye'de barış ve refah içerisinde yaşayan Kazaklar ne oldu da toplu olarak 1962 yılında Türkiye'den ayrıldı? Bu sorunun tek bir cevabı yoktur ve göç kararı çok uzun bir süreç sonunda verilmiştir. Önce Kafkaslardan gelen Çerkezler Kocagöl'ün güney taraflarına, daha sonra da Yunanistan'dan göç eden Pomaklar köyün kuzeyindeki Gölyaka (Simavlı) köyüne yerleştiler. 1850'lden sonra bölgeye yerleştirilen Çerkezler ile Kazaklar arasında arazi kullanımı konusunda sorunlar çıkmaya başladı. Nitekim Çerkez göçmenlerin kendilerine verdiği rahatsızlıkların, onları buradan göç ettirecek boyutta olduğu Osmanlı arşiv belgelerinde kayıtlıdır (Koç, 2014). Ancak özellikle II. Dünya Savaşı sonrasındaki hızlı küreselleşme olgusu, kırsal kesimlerdeki tenha alanları da gittikçe birbirine bağlamış ve izole olan toplumlar hızla dış dünya ile bağlar kurmaya başlamıştır. İlk kez bu dönemde Kocagöl'de bir Türk Mahallesi kurulmuştur. Köye ilkokul açılması ve çocukların okula gitmeye başlamasıyla, yeme içme gelenekleri ile temizlik ve tuvalet alışkanlıklarında bazı temel değişiklikler yapmaya başlanmıştı (Fındıkoğlu, 1962). Bu durum toplumun önderlerini

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1021949

BANÜSAD, 2021; 4(BCS 21 Özel Sayısı), 111-132

endişelendiriyordu çünkü bu yaşam tarzını koruyabilmek için ataları canını vermiş ve bu yüzden binlerce kilometre yolu aşarak bin bir zorluklarla buraya ulaşmışlardı.

Onları endişelendiren bir husus da toplumun gittikçe artık birbiri ile evlenemeyecek kadar yakın akraba olmasıydı. İnançlarının izin verdiği yedi göbekten ötesi ile evlenebilme kuralı dini otoritelerden alınan izinlerle beşe kadar indirilmiş ama bu da kısa bir zaman sonra akrabalıkların artması ile tekrar eski duruma gelinmesine neden olmuştur. Tam da toplum önderleri bütün bunları düşünürken birden köye yabancılar gidip gelmeye başlamıştır. Zaten göç fikri Rusya'ya ve İstanbul'daki Rus konsolosluğuna gidip gelen papazlar vasıtası ile uzun zamandır işleniyordu (Somuncuoğlu, 2004).

Gündeminde göç olan Kazakları 1950'lerin Türkiye'sinde yaşanan bazı siyasi gelişmelerin de etkilediği ifade edilmiştir. Rusya ile ilişkilerden dolayı oraya gidip gelen papazlar köye bazı çocuk kitapları getirmişti. Bu yayınların ve başka bazı olayların komünizm propagandası olduğu gerekçesi ile köyden bazı kişilerin tutuklanmasının köyün geri kalanını derinden etkilediği anlaşılmaktadır (Sivrioğlu, 2018). Ayrıca her ne kadar 1660'lı yıllarda Yunan Ortodoks geleneklerine uymayı reddetseler de 6-7 Eylül 1955 olayları ve Kıbrıs meselesinden dolayı bu yeni ülkelerinde yine de Ruslardan sonra kendi inançlarına en yakın inancın Yunan Ortodoksları olduğunu düşünüyor ve onlara karşı takınılan tavrın kendilerine de dönebileceğinden endişeleniyorlardı. O zamanki köy öğretmeni bu konularda köy halkını teskin ettiğini ifade etmiştir (Somuncuoğlu, 2004). Göç eden topluluklar üzerine yapılan bazı çalışmalarda Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı'da gayrimüslimler için olmayan zorunlu askerliği getirmesinin de göç kararında etkili olduğu belirtilmektedir (Antley, 2016). Ancak bu konunun diğerleri yanında önemsiz kaldığı anlaşılmaktadır.

Göçün bir başka nedeni de şüphesiz uluslararası politik gelişmeleri (Kıyanç, 2021). Rusya ile A.B.D arasında 2. Dünya Savaşı sonunda dünyanın her tarafından görülen rekabet ve mücadelenin Manyas Gölü kıyısındaki bu küçük köye kadar uzandığı görülmektedir. Rus propagandacıların göç kararını etkilemek üzere defalarca bölgeye geldikleri ve toplantılar yaptıkları, ama asıl baskının, köydeki iki kiliseden birisinin papazı olan ve Rusya'nın İstanbul Konsolosluğu ile sık sık görüşen papaz İlya'dan geldiği bilinmektedir (Fındıkoğlu 1966; Somuncuoğlu, 2004). Amerikalıların da devreye girmesi ile Kazakları göç ettirme konusunda oldukça politik bir çekişme yaşanmıştır. Türkiye'nin Amerika yanlısı politikalar uyguladığı (Kıyanç, 2020) iki kutuplu Soğuk Savaş dönemine denk gelen bu olay sırasında hem Rusya hem de A.B.D kendi sistemlerinin propagandasını yaparak Kazakları kendi ülkelerine götürmeye çalışıyorlardı (Antley, 2016). Aynı şekilde Amerikan ve bazı Batı ülkelerinden din adamları ve bazı dernek temsilcilerinin de köye kadar gelerek, Kazakların kendi ülkelerine göç etmelerini teşvik ettiği bilinmektedir. ICEM (International Committee of European

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1021949

BANÜSAD, 2021; 4(BCS 21 Özel Sayısı), 111-132

Migration), WCCH (World Council of Churches) isimli kuruluşlar bu konuda sonuç alınamayan girişimde bulunmuşlardır (Arı, 2021).

A.B.D'ye göç edenler üzerinde çokça akademik çalışma hatta doktora tezleri (Antley, 2016) yapılmasından dolayı sürecin ayrıntıları artık iyi bilinmektedir. Buna göre göçü organize eden kuruluş, bire bir görüşmelerle Kazaklardan bazılarını A.B.D'ye göçe ikna eden Tolstoy Vakfı'dır. Bu vakıf, Rus yazar Tolstoy'un kızı olan ve Ekim 1917 devriminden sonra hemşireleri örgütlenme suçlaması ile tutuklanan, serbest kaldıktan sonra 1931 yılında Amerika'ya giden ve komünizm karşıtı düşünceleri ile bilinen Aleksandra Tolstoy tarafından kurulmuştur (Antley, 2016). Vakfın asıl amacı A.B.D'ye yerleşmek isteyen Rus göçmen ve mültecilere yardım etmektir. Bu vakıf, Kazakların karşı karşıya olduğu durumu Kocagöl'de yaşayan Ayşe Adlan isimli bir kadından Tolstoy Vakfı'nın Berlin'deki bir temsilcine yazılan bir mektup sayesinde haberdar olmuştur. Ayşe Adlan mektubunda 300 senedir geleneklerini koruyarak Türkiye'de yaşayan Kazakların Rusya'ya dönmeleri konusunda baskı ve yoğun Rus propagandası altında olduğu ve inançsız bir devlete göç etme konusunda çok tereddüt yaşadıklarını, kendisinin Müslüman olmasına rağmen Hıristiyan komşularına yardım etmek istediğini, Vakfın onlara yardım edip-edemeyeceğini soruyordu (Antley, 2016). Ayşe Adlan da Kırım'dan buraya göç eden aydın bir kadındı ve göç ve onunla gelen zorlu süreçler hakkında tecrübesi vardı.

Aslında Kazakların Türkiye'den Rusya'ya geriye olan ilk göçü 1920'li yıllarda yaşanmıştır. Rusya'daki 1917 Devrimi'nden sonra Rusya'dan başka ülkelere göç eden toplulukları geri getirme konusunda bir gayret olduğu anlaşılmaktadır. O zaman da Türkiye'deki Kazakların nereye göç etmesi gerektiği ile ilgili Kazak grupları arasında uzun süreli tartışmalar ve istişareler olmuştur. Bu tartışmalar sonunda ilk geri göç, Kazakların kurmuş olduğu ikinci köy olan, gölün kuzey kıyısındaki Yeni Kazaklar (Hamidiye-Bereketli) köyünden olmuştur. Bu köye yerleşen Kazaklar 1928 yılında toplu olarak Rusya'ya göç etmişler, onların yerine de Yunanistan'dan gelen Pomaklar yerleşmiştir (Fındıkoğlu, 1962). Kocagöl köyündeki Kazaklar ile de istişare eden grup, Rusya'ya gittikten sonra, Kocagöl Kazaklarının da Rusya'ya göç etme kararına yardımcı olması için bir haberleşme yöntemi geliştirmişlerdir. Buna göre:

"Bereketli Kazakları Rusya'ya gidecekler ve oradan Kocagöl'e resim göndereceklerdi. Aradaki parolaya göre Bereketlideki Kazak cemaati eğer gönderecekleri resimde ayakta poz vermişler iseler, her şey iyi ve normaldi. Kocagöl Kazakları da Rusya'ya göç edebilirlerdi. . Yok, eğer sandalyeye oturarak resim çekirmiş iseler, durum kötü idi. 1928 yılı yaz ortalarında Bandırma körfezine giren bir şilep, bir hafta gibi uzun müddet içinde Bereketli Kazaklarını alarak yola koyuldu. Bu gidişten sonra Kocagöllüler büyük bir merakla kapılmışlardı. Acaba gelecek resim nasıl olacaktı? Bu bekleme belki bir iki ay sürdü. Sonunda Rusya'dan köy papazı adına bir mektup geldi. İki gün beklenildi. Zarf bir pazar günü bütün Kocagöl Kazaklarının toplandığı kilisede büyük bir ihtimamla açıldı. Mektuptan çıkan resim enteresandı. Bütün Bereketli Kazakları, bir evde kilimlerin üstünde sırt üstü yatmışlar ve fotoğrafın altına şu

ibareleri yazmışlardı. "Değil oturmak sırt üstü yatıyoruz. Keyfimiz beyde yok" (Fındıkoğlu, 1962: 58-59).

Bunun üzerine Kocagöl Kazakları Rusya'ya geri dönme fikirlerinden geçici olarak vazgeçmişlerdir. Ancak göç etme fikri toplumun gündeminde gittikçe daha da önemli bir yer tutmaya devam etmiştir. Sonunda 1962 yılında hem Kocagöl Kazakları hem de Beyşehir Gölü Kazakları farklı yönlere gitmek üzere Türkiye'yi terk ettiler.

Kocagöl Kazakları'ndan 1.000'i (bazı kaynaklar gitmek üzere gemiye binenlerden birisinin gemiden inmesi ile sayısının 999'a düştüğünü, ancak gemideki kadınlardan birinin doğum yapması ile sayının tekrar 1.000'e çıktığını belirtmektedir) 15 Eylül 1962'de Gruzia isimli Sovyet yolcu gemisi ile Kacagöl Köyü'nden ayrılarak Rusya'daki anavatanlarına dönmüştür. 63'ü ise Beyşehir Kazaklarına katılarak A.B.D'ye göç etmişlerdir (Somuncuoğlu, 2004).

Kazaklar'dan Amerika'ya gidenler önce New Jersey eyaletine Seabrook Kasabası'na yerleşmişlerdir. Akşehir Kazakları ise yine önce New Jersey'deki Millville ve Patterson'a oradan da Oregon Eyaleti'ndeki Woodburn Kasabası'na göç etmişlerdir. Türkiye kökenlerine atfen bunlara *Turchane* denmektedir. Ancak özellikle genç kuşakların asimile olması ve geleneksel yaşam tarzlarını devam ettirememeye endişesi ile bazı aileler Alaska'da Kachemak Körfezi kıyılarına ve biraz daha kuzeydeki Anghorage kentinin kuzey bölgelerine giderek buralarda gözden uzak alanlarda izole köyler kurmuşlardır (UCLA, 2020). Rusya'ya gidenler ise Stovropol ili Levokumsky ilçesine yerleştirilmişlerdir. Ancak asimile olarak geleneksel kültürlerini yaşayamama endişesi Kazakları terk etmemiştir. Aksine gittikleri yerlerde genç kuşakları modern yaşamın etkilerinden koruyamamış ve toplumları dış etkilere daha açık duruma gelmiştir. Amerika'ya gidenler çalıştıkları şirketlerin kurallarına uyararak sakallarını kesme de dahil, bir çok geleneksel alışkanlıkları bırakarak Amerikan toplumuna entegre olmuştur (Beliajeff, 1977).

6. KAZAKLARIN MANYAS GÖLÜNDE YAŞAYAN MİRASI

Kocagöl Kazakları 1962'de toplu olarak Manyas Gölü kıyılarından ayrılmışlardır ama önemli miraslar bırakmışlardır (Altun, 2020; Altun ve Uçar, 2021). Kazak göçüne katılmayan sadece bir aile Kocagöl'de kalmıştır. Bugün halen hayatta olan Vedat (Valedo) Değirmenci, kendi ifadesine göre, göç kararı verildiğinde kendisi askerden yeni dönmüştü ve yeni doğum yapmış eşi Anna ve bebeği ile göç yolculuğunu göze almak istemediği için köyde kalmaya karar vermiştir (Arı, 2001). Bugün halen ailesi ile aynı köyde yaşamaktadır (Şekil 4). Ancak Vedat, Kars'ta yaşayan Rus Malakanlar'ından olup, babaları Zahar'ın yaşadığı aile içi sorunlar nedeniyle Kocagöl'e göç etmiş ve burada Kazak olan eşi Anna ile evlenmiştir. Baba Zahar daha sonra Kocagöl'de komünizm propagandası yaptığı gerekçesi ile tutuklanmış, bir süre tutuklu kaldıktan sonra serbest bırakılmıştır. Serbest bırakıldıktan sonra da tek

başına Rusya'ya dönme kararı almış ve grubun 1962'de toplu ayrılmasından daha önce Rusya'ya göç etmiştir (Somuncuoğlu, 2004). Malakanların çoğu gibi değirmencilik yapan Valedo bu özelliği ile çoğu balıkçı olan Kazaklardan ayrılmaktadır.

Şekil 4. Kazak Göçüne Katılmayarak Kocagöl'de Kalan Değirmenci Ailesinden Anna, Valedo Ve Aleks Kocagöldeki Evlerinin Bahçesinde (2021).

Kazakların miraslarından ticari balıkçılık halen göl çevresinde yaşayanların en önemli geçim kaynaklarından biridir. Gölde ırıp yöntemi ile balık avının Kazaklar tarafından bölgeye getirildiği ve sonradan diğer gruplar tarafından da kullanıldığı balıkçılar tarafından ifade edilmiştir. Günümüzde göl kıyısındaki en önemli balıkçı köyü olan Bereketli Köyü de Kazaklar tarafından kurulmuştur. Andrews (1989) bu köyün Kocagöl'deki Kazaklar arasındaki farklı inançlılar tarafından kurulduğunu belirtmektedir. Burada Kazaklar tarafından ikinci bir köyün kurulması, balıkçılığın daha verimli yapılmasını sağlamıştır. Böylece göle açılan balıkçılar, ırıp yöntemi gibi 6 gün süren bir faaliyet için kendi köylerine dönmeden kıyıya çıkabilecekleri yeni bir yerleşmeye sahip olmuş oluyorlardı. Motorun henüz icat edilmediği ve kayıkların kol ve rüzgâr gücü ile hareket ettirildikleri dönemlerde bu durum balıkçılara zaman ve enerji tasarrufu sağlıyordu (Arı, 2003a).

Kazakların Kocagöl'den Amerika'ya göçünü teşvik ve organize etmek üzere Tolstoy Vakfı'nı temsilen bölgeye gönderilen Bayan Samsonoff'un kayıtları Kazakların balıkçılık için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Samsonoff 1962'de Kocagöl'e geldiğinde balıkçılık yapmak için gölü devletten kiralayan mültezimin kendisine Kazakların göç edeceğini duyduğunda dehşete düştüğünü, bunun kendisinin ekmeğinden olması anlamına geleceğini ve göç etmeyip Kocagöl'de kalmak isteyen

her bir aileye 5.000 TL (O zamanki 500 Dolar) vereceğini vaat ettiğini ifade etmiştir (Antley, 2016). Ancak bu teklif balıkçı Kazakları köyde tutmaya yetmemiştir.

Göl çevresindeki su basar arazilerde yetiştirilen Kazak fasulyesi de Kazaklar tarafından yöreye getirilmiştir ve halen tarımı yapılmaktadır. Kazak fasulyesi daha kısa yetiştirme dönemi nedeniyle su basar arazilerde yetiştirilmeye uygundur. Muhtemelen Kazaklar Anadolu'ya gelmeden önce de akarsu ve göl kenarlarındaki su basar arazilerde bu ürünün tarımını yapıyorlardı ve bu durum tarımın riskli olduğu arazilere adapte olma konusunda onlara avantaj sağlıyordu. Kazak fasulyesi halen yörenin en önemli tarımsal ürünüdür (Şekil 5) ve her yıl önemli miktarlarda üretilmektedir (Milliyet, 2021).

Şekil 5. Manyas Gölü Etrafında Yaygınca Yetiştirilen Kazak Fasulyesi.

Kocagöl ve Bereketli köylerinin yerleşim planları, köy evleri ve Kocagöl'deki iki kilise Kazaklardan geriye kalan maddi kültür unsurlarıdır. Kiliselerden daha büyük olan Troitsa Kilisesi camiye çevrilmiş ve 2000'li yıllardan sonra kible yönünün çevrilmesi için iç tadilat yapılarak otantik yapı bozulmuştur. Meryem'in Göğe Yükseliş Kilisesi ise önce okula dönüştürülmüş ve uzun süre okul olarak kullanılmıştır. Daha sonra terk edilen bina artık yıkılmak üzeredir (Şekil 6). Ayrıca Kazaklara ait ikonlardan 68 tanesi Ayasofya Müzesi'nde, 2 tanesi ise Bandırma Müzesi'nde bulunmaktadır (Altun, 2020).

Şekil 6. Kocagöl Köyü'ndeki İki Kazak Kilisesinin Bugünkü Durumu.

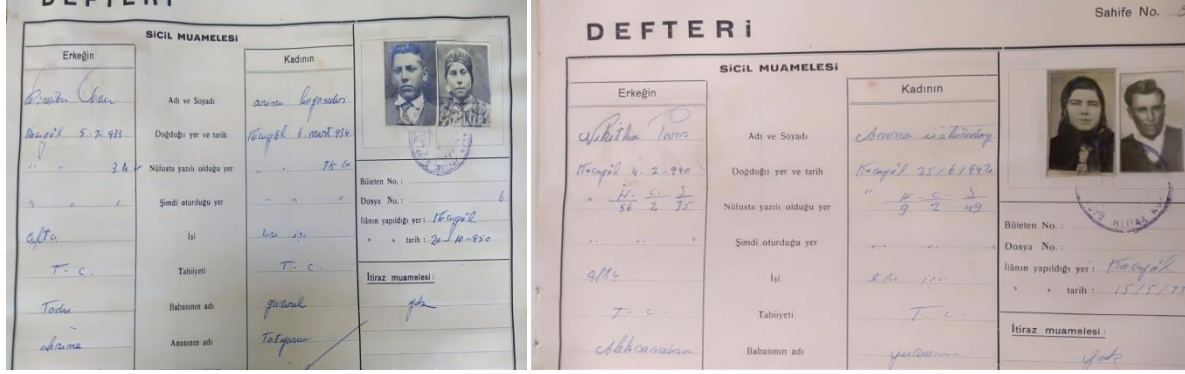
Kazaklara ait maddi kültür öğeleri büyük ölçüde yok edilmiştir. Mesela köyde Kazaklara ait iki mezarlık vardı. Bunlardan birisi tamamen ortadan kaldırılmış durumdadır. Köyün kuzey tarafındaki mezarlıkta ise Kazaklardan sadece bir mezar kalmıştır (Şekil 7).

Şekil 7. Kazaklardan Kalan İki Mezarlıktan Birisinde Halen Yeri Belirlenebilen Tek Bir Mezar Kalmıştır.

Ülken ve Tanyeli'nin (2014) Kazaklar ayrılmadan önce köyde yaptıkları alan araştırmasında tespit ettiklerine göre 1955 yılında Kazaklar geleneksel törenlerini, kıyafetlerini ve inançlarını belirgin şekilde korumaktaydı. Kazaklar sadece diğer Kazaklarla evlenir, Müslümanlarla evlenmezlerdi. Evlilik yaşı küçük olup, bazen çocukları daha beşikteyken nişanlardı (Ülken ve Tanyeli, 2014: 149) ve evlilik çağına gelince düğün merasimlerini yaparlardı. Düğünlerde hem resmi nikâh hem de kilise nikâhı kıyılırdı. Bu resmi nikâh kayıtlarının bir kısmı halen Kocagöl Mahallesi Muhtarlığı'nda saklanmaktadır (Şekil 8).

Şekil 8. Kazaklara Ait Evlilik Kayıtları Halen Kocagöl Mahallesi Muhtarlığı'nda Saklanmaktadır.

7. SONUÇ

Don Kazakları derin dini ve kültürel farklılıklara rağmen genel itibari ile Türkiye’de barış ve uyum içerisinde yaklaşık 200 yıl yaşamışlardır. Aslında anavatanlarının sınır boylarında yaşayan ve sürekli savaşlara ve baskınlara katılan, Kırım Hanlığı’na sığındıklarında bile Ruslar’a karşı savaşma sözü veren ve tarihleri boyunca sürekli askeri faaliyetler içerisinde olan Kazakların tarihindeki en savaşız ve müreffeh dönem Türkiye’de yaşadıkları dönemdir. Gayr-i Müslim oldukları için uzun süre askerlikten muaf olan Kazaklar, vergiden de büyük ölçüde muafıydı. Ayrıca tarım ve balıkçılığın birlikte desteklediği ekonomik sistemleri sayesinde ekonomik olarak da rahat bir yaşam sürmüşlerdir. Bu sayede de asıl öncelikleri olan geleneksel Eski İnançlarını ve yaşam tarzlarını neredeyse hiç bozmadan büyük ölçüde korumuşlardır. Nitekim Kazakların Anadolu’da yaşadıkları sürece küçük etkilenmeler dışında kültürlerini ve dini geleneklerini başarılı bir şekilde koruduğunu ortaya koyan çok sayıda akademik çalışma vardır.

Kazakların Kocagöl’den ayrılmalarının üzerinden yaklaşık 60 yıl geçmesine rağmen onların bıraktığı maddi ve maddi olmayan kültürel mirasın izleri halen yaşamaktadır. Kazak kiliseleri halen ayakta. İki mezarlıktan birisi tamamen yok edilmiş, diğeri ise sadece 1 mezar kalmıştır. Kazaklardan kalan evler, orijinal mimarisi ile halen kullanılmaktadır. Kazaklarla özdeşleşen ticari balıkçılık bugün göl çevresindeki köylerde kurulu 6 kooperatif ve yaklaşık 300 balıkçı ailesi tarafından devam ettirilmektedir. Kazakların bölgeye getirdiğine inanılan Kazak fasulyesi onlardan sonra da göl çevresindeki arazilerde yoğun olarak yetiştirilmektedir. Kazakların kurmuş olduğu iki köyün geometrik şekli çevredeki diğer köylerden belirgin şekilde farklıdır. Diğer yandan Kazaklarla ilgili anlatılar yöre halkı arasında canlılığını halen korumaktadır. Göl çevresindeki köylerden birisinde doğup büyümüş olan yazar Salim Nizam da bu anlatıları, Kazakların yaşam tarzını ve göçünü, çoğu gerçek olaylar ve kurgusal karakterlerle konu alan Son Kazak Kocagöl isimli romanı 2017 yılında

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1021949

BANÜSAD, 2021; 4(BCS 21 Özel Sayısı), 111-132

yayımlamıştır (Nizam, 2017). Yine 2014 yılında Kazak göçü ve diğer göçleri konu alan bir belgesel film de çekilmiştir (Kasapoğlu ve Bingül, 2015). Böylece hatıralar yeniden üretilerek gelecek nesillere aktarılmaktadır.

Göç olayının gerçekleştiği 1962 yılından beri Manyas Gölü'nün çok renkli bir sayfasını oluşturan Kazaklarla ilgili birçok maddi kültür ögesi yok edilmesine rağmen kiliseler halen ayakta. Anadolu'da maalesef Müslüman olmayan topluluklara ait tarihi kalıntıları bilinçsizce yok etme konusunda bir kültür gelişmiştir ve tarihi ve antik şehirlerin olduğu neredeyse her yerde bu tür yağmalamaları görmek mümkündür. Manyas Gölü çevresinde de benzer durum söz konusudur (Bakır, 1993). Aslında yörenin önemli bir kültürel mirası olan Kazak maddi kültür öğeleri ve somut olmayan kültürel mirası Anadolu'nun eşsiz kültürel zenginlikleri olarak özenle korunmalı ve sonraki nesillere aktarılmalıdır. Kazaklara ait maddi kültür öğelerinden oluşturulacak bir etnografik galeri hem turistik çekicilik hem de Kazakların uzun yıllar bıraktığı izlerin hatırlatıcısı olacaktır. Köydeki iki kiliseden biri olan ve artık yıkılmakta olan bina restore edilerek bu iş için kullanılabilir. Kocagöl'den Rusya'ya, Levokumsky'e göç eden Kazaklar, eskiye dair anılarını yaşatmak için Kocagöl'den götürebildikleri eşyalardan oluşturdukları bir etnografya galerisi kurmuşlardır. Oradaki Kazaklarla iletişim halinde böyle bir etnografya galerisinin kurulması bu mirası tamamen yok olmaktan kurtaracaktır. Göç etmeyerek halen Kocagöl'de kalan Valedo ve Anna hayatta iken bunun yapılması daha kolay olacaktır. Kazaklara ait maddi kültür öğelerinden oluşturulacak bir etnografya galerisi hem turistik çekicilik hem de Kazakların uzun yıllar bıraktığı izlerin hatırlatıcısı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Altun, F. İ. (2020). "Bandırma Müzesi'nde Bulunan Don (Rus) Kazaklarına Ait İki İkona", Öztürk, S (Ed.). Sosyal ve Beşerî Bilimlerde Teori ve Araştırmalar II içinde (s. 73-96), Ankara: Gece Kitaplığı.
- Altun, F. İ. ve Uçar, C. (2021). "Manyas Kocagöl Kazaklarından Geriye Kalan Sanat Eserleri". Bandırma Onyediyünlü Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi.
- Andrews, P. A. (1989). "Ethnic Groups in the Republic of Turkey", Weisbaden: Dr. Ludwig Reichert.
- Antley, J. S. (2016). "Measuring Tolstoy's Peasants: Old Believer Settlement in Oregon through the 1960's and 1970's", Doktora Tezi, University of Kansas. Kansas, A.B.D.
- Arı, Y. (2001). "Visions of a Wetland: Linking Culture and Conservation at Lake Manyas, Turkey", Ann Arbor: Michigan, USA.
- Arı, Y. (2003a). "Manyas Gölü'nün Kültürel Ekolojisi: Tarihi Süreçte Adaptasyon Ve Değişim", Türk Coğrafya Dergisi, 40: 75-97.
- Arı, Y. (2003b). "Kuş Cenneti Milli Parkı'nda Park Yönetimi-Yöre Halkı İlişkisi", Doğu Coğrafya Dergisi, 8(9): 7-37.

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1021949

BANÜSAD, 2021; 4(BCS 21 Özel Sayısı), 111-132

Arı, Y. (2014). “Coğrafyada Saha Öğretimi Ve Saha Araştırmaları”, Coğrafya Araştırma Yöntemleri içinde (s. 303- 317), Arı, Y. Kaya, İ. (Ed.), Balıkesir: Coğrafyacılar Derneği.

Arı, Y. (2019). “Manyas (Kuş) Gölünde (Balıkesir) Su Ürünleri Avcılığı: Kültür, Ekoloji Ve Sürdürülebilirlik”, Ege Coğrafya Dergisi, 28(2): 179-198.

Arı, Y. (2021). “Manyas Kuş Cenneti Milli Parkı: Kültürel, Tarihi ve Politik Ekoloji”, Çizgi: Konya.

Arı, Y., Arslan, F. (2007). “Sanayicilerin Doğa Koruma Algısı: Bandırmalı Sanayiciler Ve Kuş Cenneti Milli Parkı Örneği”, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 10(17): 12-35.

Arı, Y. ve Kaya, İ. (2014). “Coğrafya Araştırma Yöntemleri”, Balıkesir: Coğrafyacılar Derneği.

Bakır, T. (1993). “Daskyleion’da Eski Eser Kaçakçılığı Ve Tahribat”, Ankara Üniversitesi DTCF Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Dergisi, 369: 291-295.

Beliajeff, A. S. (1977). “The Old Believers in the United States”, The Russian Review, 36(1): 76-80.

Cherniavsky, M. (1966). “The Old Believers and the New Religion”, Slavic Review, 25:1-39.

Çetin, M. (2017). “Osmanlı Devleti’nde Savaşçı Toplulukların Sosyo-Ekonomik Analizi: Ağnad Kazakları”, Journal of International Social Research, 10(51): 892-906.

Eröz, M., (1962). “Türkiye’de İslav Muhacirleri Ve Kazaklar Etrafında Bazı Kaynaklar”, Sosyoloji Konferansları, 3: 121-136.

Fındıkoğlu, Z. F. (1962). “Türkiye’den Rusya Ve Amerika’ya Göç Eden İslav Muhacirleri”, Sosyoloji Konferansları, 4: 56-93.

Fındıkoğlu, Z. F. (1966). “Türkiye’de İslav Muhacirleri”, İstanbul: Türkiye Harsi ve İçtimai Araştırmalar Derneği.

Hardwick, S. W. (1991). “The Impact of Religion on Ethnic Survival: Russian Old Believers”, California Geographical Society, 31: 19-35.

Hınçer, B. (1962). “Kazaklar Rusya’ya Göç Etti”, Türk Folklor Araştırmaları, 14 (7): 159.

Johnson, P. W. (1982). “Dress and Acculturation among the Russian Old Believers in Oregon”, Yüksek Lisans Tezi, Oregon State University.

Kanat, V. (2017). “XVIII. Yüzyılda Osmanlı Topraklarında Kazaklar”, Doktora Tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Kanat, V. (2018). “XVIII. Yüzyılda Don Kazaklarının (Ağnadlar) Tuna Deltası’na Yerleştirilmeleri”, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(67): 333-352.

Karaöz, Ç., Kasar, Ö. ve İren, K. (2021). “Balıkesir’de Bir İlk Çağ Eyalet Başkenti: Daskyleion”, Aktüel Arkeoloji, 80: 34-47.

Karpat, K. H. (1990). “The Hijra from Russia and the Balkans: The Process of Self-Definition in the Late Ottoman State”, Muslim Travelers. Dale F. Eickelman and James Piscatori, (Ed.). University of California Press: Berkeley, Los Angeles.

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1021949

BANÜSAD, 2021; 4(*BCS 21 Özel Sayısı*), 111-132

Kasapoğlu, G. ve Bingül, K. (2015). “Göçlerin Gölü: Belgesel”, <https://www.youtube.com/watch?v=Mmx-UOS68HA>, (10.09.2021).

Koç, Z. (2014). “Karesi Sancağına Yapılan Göçler (1860-1890)”, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Kıyanç, S. (2021). “Uluslararası Boyutu İle Türkiye’deki Don Kazakların Göçü”. *Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, bu sayı.

Kıyanç, S. (2020). “CIA ve Türkiye’de Darbeler, 27 Mayıs 1960 Darbesi, 12 Mart 1971 Muhtırası, 12 Eylül 1980 Darbesi, Talat Aydemir ve Eminsü Darbe Girişimleri”, İzmir: Duvar Yayınları.

Korucu Üçüncü, B. ve Muşmal, H. (2014). “Tarihî Süreçte Beyşehir Gölü ve Adalarında Hayat”, Konya: Palet Yayınları.

Milliyet, (2021). <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/balikesir/manyas/kazak-fasulyesinin-hasadinda-sona-gelindi-6082052>, (09.10.2021).

Muşmal, H. ve Benli, K. (2019). “Osmanlı Dönemi’nde Beyşehir Mada Adası’na Yerleştirilen Rus Kazakları”, Aköz, Alaattin, Yörük, D. Karpuz, H. (Ed). *Geçmişten Günümüze Göçler*, Konya Kitabı XVII, s109-129. Konya: Konya Ticaret Odası.

Nizam, S. (2017). “Son Kazak Kocagöl. Onlar Rüzgarın Oğulları”, İstanbul: Fenomen Kitapları.

Ozesmi, U. (1999). “Conservation Strategies for Sustainable Resource Use in the Kizilirmak Delta in Turkey”, Doktora Tezi, University of Minnesota, A.B.D.

Pattison, W. D. (2003). “Coğrafyanın Dört Geleneği” (Çev. Yılmaz Arı), *Ege Coğrafya Dergisi*, 12 (2): 119-125.

Ruben, W. ve İtil, A. (2018). “Anadolu’nun Yerleşme Tarihi İle İlgili Görüşler: Koçhisar’ın Tuz Gölü Batısındaki Step Köylerinde 1946 Eylülünde Yapılan Bir Araştırma Gezisinin Sonuçları”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 5(4): 369-389.

Sivrioğlu, U. T (2018). “Manyas Kuban-Nekrasov Kazakları. Bandırma ve Yakın Çevresi Tarihi”, Sivrioğlu, U.T (Ed.), s. 573-588. Bursa: Dora Basın Yayın Dağıtım.

Somuncuoğlu, S. (2004). “Don Kazakları (2. Baskı)”, İstanbul: Timaş.

Şimşir, N. (2018). “Bandırma Çevresinde Nüfus Hareketleri: XIX-XX. Yüzyıl Başı”, *Bandırma ve Yakın Çevresi Tarihi*, Sivrioğlu, U.T (Ed.), s.293-312. Bursa: Dora Basın Yayın Dağıtım.

Toğrol, B. (1987). “The Kuban Cossacks of Manyas, Turkey and "The Cossacks" of Leo Tolstoy”, *Psikoloji Çalışmaları*, 15: 125-146.

Turan, Ö. (1998). “The Turkish Minority in Bulgaria, 1878-1908”, Ankara, Türk Tarih Kurumu.

UCLA. (2020). “Russian Old Believers in The USA: Language and Belief”, <https://nhlrc.ucla.edu/nhlrc/article/166943>, (12.09.2020).

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1021949

BANÜSAD, 2021; 4(BCS 21 Özel Sayısı), 111-132

Ülken, H. Z. ve Tanyeli, A. N. (2014). “Gönen Bölge Monografisi”, İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 2 (10-11): 115-154.

Vlaskina, N. (2016). “Nekrasov Cossacks’ Festive Clothes: Historical Changes and Modern Functions”, Folklore: Electronic Journal of Folklore, (66), 133-154.

Yılmaz, M. (1996). “Konya Vilayetinde Muhacir Yerleşmeleri”, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Yılmaz, M. (2006). “Rus Kazaklarının Mada Adası’nda İskanı”, I. Uluslararası Beyşehir Ve Yöresi Sempozyumu (11-13 Mayıs 2006) Bildiriler Kitabı içinde s. 413, Konya.

Zaikovsky, V. (2018). “Slavonic-Greek-Turkish/Turkic Language Contacts: A Methodological Approach (The Case of Greek Dialects of Asia Minor)”, Bulut, C., Harrassowitz, O. (Eds.). Linguistic Minorities in Turkey and Turkic-Speaking Minorities of the Periphery. Harrassowitz Verlag.

Ziegler, S. (1996). “Review, Old Believers. Songs of The Nekrasov Cossacks”, Zemtsovsky, I., Levin, T. The World of Music, 38 (2): 97-100.